

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

РУДАВІНА ІРИНА ГЕННАДІЇВНА

УДК [069:792]:930.85(477)«1923/1991»(043.3)

**ТЕАТРАЛЬНІ МУЗЕЇ УКРАЇНИ:
ВИНИКНЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ТРАНСЛЯЦІЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ (1923 – 1991 рр.)**

26.00.05 — музеєзнавство. Пам'яткознавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України

Науковий керівник доктор історичних наук, професор
Лиман Сергій Іванович,
Харківська державна академія культури,
завідувач кафедри туристичного бізнесу

Офіційні опоненти: доктор культурології, професор
Герчанівська Поліна Евальдівна,
Національна академія керівних кадрів
культури та мистецтв України (м. Київ),
завідувач кафедри культурології та
інноваційних культурно-мистецьких проєктів

кандидат культурології
Руденко Сергій Борисович,
Київський національний університет
культури і мистецтв, докторант

Захист відбудеться «29» червня 2017 р. о 15-00 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.01 у Харківській державній
академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4, Мала зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської державної
академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

Автореферат розісланий «27» травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю. І. Лошков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасні стратегії розвитку української культури актуалізують питання збереження й використання культурної спадщини як основи національно-культурної ідентичності. Важлива роль у вирішенні цих питань відводиться музейним закладам, значне місце серед яких посідають театральні. Вони створюють умови для збереження й долучення театральної спадщини до системи цінностей нових поколінь. Вивчення набутого в цьому аспекті досвіду діяльності має важливе теоретичне та практичне значення не тільки щодо осмислення явища, а й надання актуальної інформації про нього.

Однак проблема вивчення об'єктивних закономірностей виникнення та особливостей функціонування театральних музеїв у період 1923 – 1991 рр. не вирішена. Заклади, присвячені історії театру в Україні, його видатним діячам, різним видам театрального мистецтва, не розглядалися як функціонально цілісний об'єкт, що забезпечує трансляцію цінностей і традицій вітчизняної театральної культури музейними засобами. Специфіку їхньої фондової, експозиційної і культурно-освітньої роботи щодо збереження й презентації культурної спадщини не висвітлено. Причинно-наслідкових зв'язків між процесами в українській культурі за радянських часів і театральними музеями не виявлено. Важливість розробки проблеми зумовлена й необхідністю її вивчення з позицій і на основі культурологічних знань, що є актуальним напрямом сучасних музеєзнавчих досліджень.

Отже, потреба осмислення маловідомого явища – театральних музеїв України, необхідність практичного використання набутого ними в період 1923 – 1991 рр. досвіду збереження й трансляції театральної спадщини для вирішення актуальних культурних питань сучасного українського суспільства, з одного боку, та недостатня розробленість проблеми, з іншого, актуалізують тему дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає комплексній темі науково-дослідної роботи Харківської державної академії культури «Вітчизняна та світова культура: історико-теоретичні аспекти» (Державний реєстраційний номер 0109U000511), а також тематичному плану наукових досліджень кафедр ХДАК на 2016 – 2020 рр., затвердженому ученою радою ХДАК (протокол № 3 від 28.10.2016 р.), і є складовою теми кафедри музеєзнавства та пам'яткознавства «Організація музейної справи в Україні та світі».

Мета і завдання дослідження *Мета* дисертації – розкрити специфіку діяльності театральних музеїв України зі збереження й трансляції культурної спадщини в контексті соціокультурних процесів у період 1923 – 1991 рр.

Реалізація поставленої мети зумовлює необхідність вирішення таких завдань:

- класифікувати мережу театральних музеїв України для її культурологічного вивчення та сформулювати поняття «музеєфікована театральна спадщина»;

- виявити соціокультурні фактори, що вплинули на виникнення і розвиток мережі театральних музеїв України в період 1923 – 1991 рр.;

- розкрити специфіку комплектування фондів театральних музеїв України;

- простежити еволюцію концептуальних підходів до організації експозиційної роботи театральних музеїв України;

- з'ясувати особливості культурно-освітньої діяльності театральних музеїв України щодо збереження й трансляції культурної спадщини.

Об'єктом дослідження є музей як соціокультурне явище.

Предмет дослідження – діяльність театральних музеїв України щодо збереження й трансляції культурної спадщини в період 1923 – 1991 років.

Методи дослідження. Методологічна база визначається специфікою роботи, ґрунтується на застосуванні комплексу підходів та методів. Методологічною основою дослідження є міждисциплінарний підхід, застосування якого в поєднанні із соціокультурним та принципами системності й детермінізму дозволило сформувати теоретичне підґрунтя для культурологічного вивчення мережі театральних музеїв, що виникла і функціонувала на території України в період 1923 – 1991 рр.

Соціокультурний підхід надав змоги обґрунтувати закономірності виникнення і функціонування явища в широкому контексті, підкреслити значення театральних музеїв у процесі збереження й трансляції національної культурної спадщини.

Методологія базових підходів доповнена комплексом дослідницьких методів, зокрема проблемно-хронологічного, історико-культурного, мікроісторії, а також порівняльного аналізу, що вможливило вирішення основних завдань дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в культурологічній інтерпретації передумов виникнення та організації діяльності театральних музеїв України зі збереження й трансляції культурної спадщини в період 1923 – 1991 рр.

Уперше:

- обґрунтовано необхідність виокремлення мережі музейних закладів, присвячених історії театру в Україні, його видатним діячам, різним видам театального мистецтва та явищам театально-мистецького життя в самостійну групу для її культурологічного вивчення, класифіковано групу за профільним принципом як театральну, розроблено структуру й ієрархію видових підгруп:

театральний музей всеукраїнського масштабу, регіонального, конкретного театру, діяча українського театру;

– доведено значимість і вплив соціокультурних факторів початку 1920-х – 1991 рр. на виникнення та розвиток в Україні мережі театральних музеїв. Основний серед них – необхідність використання музеєфікованої театральної спадщини для вирішення актуальних культурних питань суспільного розвитку в певний історичний період;

– установлено зумовленість концепції комплектування фондів театральних музеїв України в період 1923 – 1991 рр. видовою специфікою закладу, пріоритетами керівних структур щодо культурної спадщини радянського періоду, ставленням інтелігенції до національної культурної спадщини. Зокрема, у складі профільної групи кількісно переважали музейні заклади, які функціонували на громадських засадах;

– виявлено вплив соціокультурних процесів на еволюцію концептуальних підходів до організації експозиції: театального музею всеукраїнського масштабу – від ілюстрації основних етапів розвитку театру в Україні до художньо-образної інтерпретації процесу його зародження і функціонування; притеатральних музеїв – від демонстрації фондів зібрань до презентації специфіки конкретного театру, його традицій; меморіальних музеїв – від висвітлення біографії діяча українського театру до створення його «музейного портрета»;

– визначено соціокультурну зумовленість змісту і завдань культурно-освітньої роботи профільної групи театральних музеїв України в період 1923 – 1991 рр.: від просвітництва музейними засобами театральної громадськості до формування в музейній аудиторії розуміння феномену самобутнього українського театру;

– виявлено специфіку діяльності театральних музеїв України зі збереження й трансляції культурної спадщини, яка забезпечувалася комплексністю їхньої практичної роботи: фондової, експозиційної і культурно-освітньої, а також найефективніші, розроблені на основі комунікативного підходу методи візуалізації театральної спадщини, музейно-педагогічні та музейно-театральні засоби її популяризації;

удосконалено:

– теоретико-методологічну базу вивчення театральних музеїв України передусім як соціокультурного явища, що найпомітніше відбиває безпосередньо зовнішній соціокультурний контекст;

– уведено до наукового обігу значний масив нових джерел з проблеми театральних музеїв України;

набуло подальшого розвитку:

– конкретизація поняття «музеєфікована театральна спадщина».

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх застосування під час систематизації й уточнення відомостей з музейної і театральної справи України; у подальших наукових розвідках з проблеми вивчення явищ української культури та засобів і форм збереження й трансляції культурної спадщини; у процесі написання навчальних та методичних посібників і підручників з музеєзнавства, культурології, театрознавства; у науково-довідкових і популярних виданнях; для посилення взаємодії та координації діяльності мережі театральних музеїв України в процесі долучення культурної спадщини до системи цінностей нових поколінь.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень і висновки, що містяться в дисертації, доповідалися та обговорювалися на 14 наукових, науково-теоретичних, науково-практичних, науково-творчих конференціях, зокрема й міжнародних: «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2011 – 2012 рр.), «Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців: Митець у часопросторі» (Харків, 2012 р.), «Український театральний музей: 90 років для науки і культури» (Київ, 2013 р.); «Актуальні питання сучасної науки» (Київ, 2014 р.); «Актуальні наукові дослідження в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 2015 р.); всеукраїнських: «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (Харків, 2011 – 2013 рр.), «Від ХІХ до ХХІ ст.: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства» (Харків, 2011 р.), «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених» (Черкаси, 2013 р.; Київ, 2016 р.), «Проблеми музеєзнавства, збереження та відновлення історичної пам'яті» (Харків, 2014 р.); Дев'ятих міжнародних мистецтвознавчих читаннях «Драма, вистава, глядач...» (Харків, 2016 р.). Текст і основні положення дисертаційної роботи апробовано під час обговорення на засіданнях кафедр культурології та медіа-комунікацій, музеєзнавства та пам'яткознавства Харківської державної академії культури.

Публікації. Основні положення, наукові результати та висновки дослідження висвітлені в 19 публікаціях, серед них 7 одноосібних статей, 5 з яких опубліковано у фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави, 1 – в інших наукових фахових виданнях; 12 – тези доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел – 499 позицій, серед яких 118 – архівні (на 48 сторінках), 16 додатків (на 68 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 300 сторінок. Основний текст викладено на 184 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету і завдання відповідно до предмета й об'єкта дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, наведено відомості про апробацію результатів роботи, публікації автора.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дисертаційної роботи» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі *1.1 «Огляд наукової літератури»* проаналізовано стан наукової розробки проблеми. Порівняльний аналіз наукової літератури показав: за останні десять років у працях українських дослідників зберігається тенденція вивчення музейних закладів з історичної позиції та їх функцій у суспільстві. Так, історичні аспекти створення і функціонування Українського театрального музею (УТМ) у структурі Мистецького Об'єднання «Березіль» (МОБ) і Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН) вивчали С. Руденко, Л. Івіщук. У працях зарубіжних учених переважає культурологічний напрям досліджень музею та його функцій у культурі.

Теоретичним підґрунтям для культурологічного вивчення театральних музеїв України є наукові розробки, викладені в працях провідних українських і зарубіжних учених: Ю. Богуцького, В. Шейка, К. Кислюка, О. Кравченка, З. Странського, Ф. Вайдахера, М. Кагана, Т. Калугіної, О. Сапанжі, Л. Іменної, О. Беззубової та ін.

Основною науковою базою для вивчення об'єкта і предмета дослідження в контексті соціокультурних процесів 1923 – 1991 рр. є публікації вітчизняних та зарубіжних музеєзнавців, мистецтвознавців, дослідників державної політики у сфері культури, театральної і музейної справи, праці з проблем взаємозв'язку культури і особистості: Ф. Шміта, В. Дубровського, Ю. Омельченка, Г. Мезенцевої, І. Буланого, М. Гнедовського, Д. Равікович, Р. Маньковської, О. Крука; Н. Корнієнко, Н. Єрмакової, О. Кручека, Г. Дутчак, Л. Воронової, В. Златоустової, Т. Юренєвої, А. Соколова, Г. Касьянова, В. Даниленка, С. Кульчицького, Г. Вижлецова та ін.

На основі аналізу наявних джерел констатовано відсутність комплексного вивчення мережі театральних музеїв України.

У підрозділі *1.2 «Характеристика джерельної бази»* здійснено науковий аналіз інформативних можливостей комплексу різноаспектних джерел, виявлених в архівах, фондах та експозиціях театральних музеїв як державного підпорядкування, так і на громадських засадах, архівах театрів, фондах державних архівів та фондосховищах бібліотек. Джерельну базу значно розширили опубліковані матеріали збірників «Культурне будівництво в Українській РСР», «Радянський театр. Документи і матеріали». Джерела класифіковано за типом фіксації інформації: писемні, зображувальні, усні.

Типологічна група писемних джерел розподілена на документальні та наративні. Комплекс документальних джерел (законодавчі акти і діловодна документація) надав змоги виявити зовнішні фактори впливу на виникнення, динаміку розвитку, форми організації та пріоритети діяльності музейних закладів театрального профілю в умовах радянської дійсності. Облікова та звітна документація надає фактологічну інформацію про стан і зміст їх практичної роботи.

Виняткову фактологічну цінність для вивчення проблеми має група наративних джерел – листування, мемуаристика, матеріали періодичних видань, путівники, тексти лекцій, записи в «Книзі відгуків». Вони вможливають вивчення умов середовища і соціальних настроїв, що детермінували виникнення театральних музеїв; причин участі інтелігенції в їх створенні; впливу соціокультурної ситуації на зміст і форми практичної роботи, ставлення відвідувачів до діяльності музею.

Зображувальні джерела надають інформацію передусім про експозиційну і виставкову діяльність театральних музеїв, зміст і склад колекцій. Усні джерела сприяли виявленню маловідомих фактів з історії та діяльності театральних музеїв на громадських засадах.

У підрозділі 1.3 «*Методи дослідження*» обґрунтовано, що міждисциплінарний підхід уможливив об'єднати культурологічні, музеєзнавчі та театрознавчі аспекти проблеми для виявлення сутності й специфіки явища під кутом зору різних наукових дисциплін, взаємодоповнити методи соціогуманітарних знань для виконання поставлених завдань.

Основу дослідницького інструментарію становить соціокультурний підхід. Він дозволив уникнути фактографічного опису, обґрунтувати закономірності виникнення і функціонування явища в аспекті його соціальної і культурної складових, підкреслити значення театральних музеїв у процесі збереження й трансляції національної культурної спадщини.

Загальнонауковий принцип детермінізму надав змоги виявити причинно-наслідкові зв'язки між виникненням і функціонуванням музейних закладів театрального профілю та процесами, які відбувалися в українській радянській культурі, з'ясувати конкретні фактори, що зумовили необхідність музеєфікації театральної спадщини.

За допомогою загальнонаукового принципу системності мережа театральних музеїв України розглядається як функціонально самостійний, внутрішньо систематизований об'єкт (явище) і водночас як елемент системи – української культури.

Методологія базових підходів доповнюється комплексом дослідницьких методів. Проблемно-хронологічний метод дозволив визначити й охарактеризувати провідні аспекти означеної теми дисертаційної роботи, які мають важливе значення для розуміння соціокультурної динаміки явища.

Вивчення явища не тільки в загальному контексті радянського періоду розвитку української культури, а й у динаміці здійснювалося за допомогою історико-культурного методу. Метод мікроісторії надав змоги розкрити ставлення інтелігенції до національної культурної спадщини і таким чином визначити нетипові для уніфікованої системи української радянської культури реальні причини організації музейних закладів театрального профілю; простежити реалізацію потреб української культури, її театральної і музейної сфер через мікроісторію конкретних музеїв. Метод порівняльного аналізу допоміг виявити й ідентифікувати подібне й специфічне в процесі їх функціонування, а також віднайти загальне, притаманне притеатральним і меморіальним музеям, установити рівень їх фондової, експозиційної та культурно-освітньої роботи.

У підрозділі 1.4 «*Теоретичні аспекти класифікації театральних музеїв України та уточнення ключових понять дисертаційної роботи*» обґрунтовано необхідність виокремлення музейних закладів, присвячених історії театру в Україні, його видатним діячам і явищам театрально-мистецького життя в самостійну групу за ознаками, суттєвими як для культурології, так і музеєзнавства. За профільним принципом їх класифіковано як театральні. Розроблено структуру профільної групи і визначено її видові підгрупи: *театральний музей усеукраїнського масштабу* – транслює історичний розвиток театру й основні явища театрально-мистецького процесу в Україні. За досліджуваний період неодноразові реорганізації музею зумовили зміни його назв: Театральний музей МОБ (1923–1926); УТМ (1926–1934); Державний музей театрального мистецтва УРСР (1934–1965), Музей театрального, музичного та кіномистецтва УРСР (1965–1991); *регіональний театральний музей* – відтворює специфіку театральної культури регіону: Музей театрального мистецтва Тернопільщини; *притеатральний музей* – доповнює інтерпретацію театрально-мистецького процесу в Україні особливостями функціонування конкретного театру: Музей Харківського театру ляльок; Севастопольського драматичного театру; Одеського музично-драматичного театру; Копичинецького народного театру; Харківського драматичного театру; Миколаївського драматичного театру; Дніпропетровського музично-драматичного театру та ін.; *меморіальний музей* – надає детальну інформацію про внесок діяча театру в розвиток театральної культури України: меморіальний музей М. Заньковецької, І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, Леся Курбаса та ін.

Приведені в придатний для трансляції музейними засобами стан історико-театральні матеріальні й духовні цінності минулої і сучасної театральної культури України визначені поняттям «*музеєфікована театральна спадщина*». Вони документують і відтворюють найважливіші процеси, явища і факти театрально-мистецького життя, його традиції, взірці нематеріального досвіду діяльності митців театру, які мають національну культурну цінність, наукове,

практичне й історичне значення, розвиваються, передаються нащадкам і використовуються ними відповідно до соціокультурної ситуації конкретного історичного періоду розвитку українського суспільства.

Другий розділ «Передумови виникнення і тенденції розвитку театральних музеїв в Україні в контексті соціокультурних процесів 1923 – 1991 рр.» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Соціокультурні передумови виникнення в Україні театального музею»* визначено причини музеєфікації театральної спадщини.

Обґрунтовано, що створенню театального музею сприяли інтенсивний розвиток театру в нових історико-культурних умовах та зростаюче значення музею в освітніх процесах початку 1920-х рр. Питання театральної просвіти на державному рівні потребувало не тільки збереження театральної спадщини, а й надання доступних для її трансляції форм. Важлива роль у вирішенні цих питань відводилася театральним музеям. Останнє набуло втілення в «Положенні про державні театральні музеї», «Положенні про Всеукраїнський театральний комітет».

Доведено, що відповідні умови для організації театального музею всеукраїнського масштабу створено в 1923 р. у рамках початку політики українізації. Соціальне призначення театального музею МОБу визначалося як ідейною спрямованістю культурного будівництва в Україні того часу, так і інноваційними ідеями Леся Курбаса стосовно культуроформуючих, педагогічних і виховних завдань українського театру. У цьому контексті визначені основні функції театального музею: освітньо-виховна, соціалізаторська, ціннісна.

У підрозділі 2.2 *«Трансформація соціального призначення театального музею в українській культурі (середина 1920-х – початок 1950-х рр.)»* визначено і проаналізовано причини переорієнтації функцій єдиного на той час в Україні музейного закладу театального профілю.

Обґрунтовано, що становлення УТМ відбувалося в умовах розгортання процесу українізації та впорядкування музейної мережі. Функціонування УТМ у структурі ВУАН спричинено необхідністю долучення театральної спадщини до наукового вивчення явищ театральної культури України. УТМ – джерельна база й організаційний центр театрознавчих досліджень. Найважливіший фактор його прогресивного розвитку – взаємозв'язок з театрознавством.

З'ясовано, що з 1930-х рр. в умовах початку періоду тоталітаризму та згортання процесу українізації відбулася трансформація функцій УТМ. З культурно-освітнього закладу з функціями наукової установи УТМ перетворюється на політико-просвітницький. Зазначено, що командно-адміністративне втручання, недостатнє матеріально-технічне та кадрове забезпечення закладу, його перебування під час Другої світової війни на

окупованій території та специфіка функціонування в умовах повоєнної відбудови зумовили наприкінці 1930 – 1940-х рр. стагнацію в діяльності УТМ.

У підрозділі 2.3 «Вплив соціокультурних процесів на тенденції розвитку театральних музеїв в Україні (середина 1950-х – 1991 рр.)» простежено динаміку, охарактеризовано умови і з'ясовано основні фактори, що сприяли формуванню музейних закладів театрального профілю.

Обґрунтовано: умови для створення притеатральних і меморіальних музеїв діячів українського театру склалися в період «відлиги» в українському суспільстві. Провідні фактори впливу на цей процес: поява нового покоління інтелігенції (шістдесятників), відносна свобода прийняття ними рішень, посилення інтересу громадськості до проблем збереження національної культурної спадщини.

Доведено, що з 1960-х рр. в умовах інтенсивного долучення музейної сфери культури до вирішення ідеологічних питань, але залишкового принципу її фінансування, активізувався розвиток громадських театральних музеїв. Координацію принципів їх організації і змісту роботи здійснювало Міністерство культури СРСР (Наказ «Про поліпшення роботи притеатральних музеїв» (1967 р.), «Положення про притеатральні музеї СРСР» (1968 р.). Зазначено: командно-директивне втручання спричинило виникнення музеїв-фотовиставок, побудованих на тиражованих матеріалах (сценічна ленініана).

Своєрідний протест проти уніфікації діяльності притеатральних музеїв виявився в їх створенні за ініціативи «знизу». На цей процес також вплинули: стан культури (застійний період) та її театральної сфери (русифікація), активний розвиток музейної мережі (музейний бум), зростання національної свідомості.

Зазначено, що тенденція розвитку музейних закладів театрального профілю на громадських засадах зберігалася. Створення меморіальних музеїв пов'язане з культурницьким рухом театральної громадськості, освітянським краєзнавчим рухом і зумовлене значимістю внеску діячів театру в театральну культуру України та ставленням сучасників до їх спадщини.

Доведено: в умовах «музейного буму» відбувається прогресивний розвиток театральних музеїв всеукраїнського масштабу. Основні фактори впливу на цей процес – кардинальні зміни у сфері музейної справи, розвиток туризму, поліпшення матеріально-технічного забезпечення закладу, зміцнення кадрового потенціалу.

Третій розділ «Діяльність театральних музеїв України зі збереження й трансляції культурної спадщини (1923 – 1991 рр.)» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Специфіка комплектування фондів театральних музеїв України» з'ясовано вплив соціального, культурного, політичного замовлень,

особистого ставлення, розвитку музейної і театральної справи на збереження театральної спадщини музейними закладами театрального профілю.

Обґрунтовано, що наукова організація процесу комплектування фондів державного театрального музею розпочинається на етапі його функціонування в структурі ВУАН. Концепція комплектування визначалася метою формування джерельної бази для театрознавства. Принцип комплектування – тематичний – зумовлений загальною метою діяльності музею (документування історичного процесу розвитку театру в Україні). В основі організації зберігання і вивчення фондів зібрань – класифікація музейних предметів за типами матеріалу носія інформації та їх систематизація за хронологічними ознаками згідно з визначеними театрознавчою наукою темами й персоналіями. Предмети музейного значення поділялися на два відділи: «Дореволюційний театр» і «Радянський театр». Основні джерела їх отримання – театральні установи, театральна громадськість. Форми отримання: подарунки, відрядження, закупівля, особисті звернення. Форма комплектування – поточна (систематична та цілеспрямована).

З'ясовано: наукові принципи і форми комплектування фондів, систематизації та класифікації предметів музейного значення залишилися основою фондової роботи музею. Однак мета і завдання коригувалися відповідно до вимог влади щодо практики музейної діяльності та соціокультурної ситуації. Із середини 1930-х рр. комплектування фондів перебувало під контролем держави; із середини 1950-х рр. в умовах ліберальної політики щодо національних питань, розвитку музеєзнавчої науки і посиленої уваги до музейного предмета відбулася переорієнтація завдань фондової роботи. Комплектування фондів здійснювалося з науковою метою. Перевага надавалася предметам-оригіналам, водночас зберігалася тенденція комплектування фондів предметами музейного значення радянської доби.

Доведено, що в умовах, коли комплектування фондів державного театрального музею координувалося керівними структурами і зазнавало уніфікації, збереження театральної спадщини здійснювалося громадськими музейними закладами театрального профілю згідно з їх видовою специфікою. Збирацька робота меморіальних і притеатральних музеїв базувалася на подвижницькій діяльності інтелігенції та безоплатному отриманні предметів музейного значення.

У підрозділі 3.2 *«Еволюція концептуальних підходів до організації експозицій театральних музеїв України»* простежено вплив соціокультурної ситуації на експозиційну практику театральних музеїв у період 1923 – 1991 рр.

Визначено й охарактеризовано основні етапи еволюції експозиції театрального музею всеукраїнського масштабу: друга половина 1920-х рр. (експонати групувалися згідно з періодизацією профільної науки – театрознавства, що дозволяло науково обґрунтовано висвітлити розвиток

театру на території України, починаючи з XI ст.); 1929 – початок 1930-х рр. (експозицію адаптовано під виконання ідеологічних замовлень влади – викриття класової сутності мистецтва; принцип предметності замінено наочним ілюструванням соціологічних схем; ствердилися тематичний метод і політичний зміст); кінець 1970 – початок 1980-х рр. (принципово новий, образно-сюжетний метод побудови, який уможливив відтворити середовище й атмосферу театральномистецького життя в Україні від джерел і водночас надати основну наукову інформацію щодо презентованого феномену).

Установлено: на визначених етапах в експозиції транслиювалися цінності й традиції театральної культури України, актуальні щодо сучасної соціокультурної ситуації, а експонати (на прикладі унікату Сокиринського вертепу) інтерпретувалися у відповідному історико-культурному або ідеологічному контексті.

Виявлено вплив соціальних запитів, наявності фондів та матеріально-технічних ресурсів на еволюцію експозицій притеатральних музеїв: від несистематизованої презентації фондів зібрань у фойє театру до тематичних за методом побудови в спеціальному приміщенні. Це вможливило доповнити музейну інтерпретацію феномену українського театру особливостями розвитку його конкретних видів, специфікою театральної культури регіону.

Доведено, що пріоритети принципів і рівень організації експозицій меморіальних музеїв зумовлювалися тогочасними просвітницькими завданнями – послідовно висвітлити етапи життєвого та творчого шляху діяча українського театру. Новий, образний метод, дозволив відійти від побутовості й презентувати нематеріальну складову театральної спадщини як явище театральної культури України.

У підрозділі 3.3 *«Особливості культурно-освітньої роботи театральних музеїв України з популяризації культурної спадщини і поширення знань про неї»* доведено зумовленість трансформації її змісту й завдань певною соціокультурною ситуацією, визначено перспективні форми та засоби презентації театральної спадщини.

Обґрунтовано, що культурно-освітня робота театального музею державного підпорядкування здійснювалася з урахуванням вимог керівних структур і з 1930-х рр. її було зорієнтовано на виконання передусім ідеологічної функції (масова політико-просвітницька робота). Форми роботи – екскурсії та лекції.

Зазначено: своєрідне протистояння національно-культурних запитів суспільства ідеологічним вимогам влади виявилось в культурно-освітній роботі громадських музейних закладів. Специфіка культурно-освітньої роботи притеатральних музеїв – поширення традицій і духовних цінностей конкретного театру його ветеранами у формі екскурсій-спогадів, екскурсій-бесід.

Особливість культурно-освітньої роботи меморіальних музеїв – запровадження нетрадиційних форм трансляції спадщини корифеїв українського театру та його реформатора Леся Курбаса. Організація масштабних театралізованих заходів – фестивалів, музейних свят, сприяла популяризації театральної культури України, формуванню національної свідомості, долученню духовної спадщини діячів театру до системи цінностей нових поколінь.

З'ясовано, що умови для комунікативного підходу в культурно-освітній роботі державного театрального музею всеукраїнського масштабу (оформлення теорії музейної комунікації, становлення музейної педагогіки, художньо-образне вирішення експозиції) склалися на початку 1980-х рр. Нові інтерактивні форми презентації театральної спадщини: театралізоване свято, урок-вистава, портрет у документах, виставка-гра, бенефіс-посвячення, музейний театр та ін. сприяли прирощенню і поглибленню знань з історії українського театру, вихованню шанобливого ставлення до театральної культури України, поширенню її базових цінностей та традицій.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто мету дисертації, вирішено поставлені завдання, що дозволило дійти певних наукових висновків.

1. Обґрунтовано: музейні заклади, присвячені історії театру в Україні, його видатним діячам, різним видам театрального мистецтва доцільно виокремити в самостійну профільну групу за ознаками, суттєвими як для культурології, так і музеєзнавства. Запропонована структура профільної групи театральних музеїв та ієрархія видових підгруп (театральний музей усеукраїнського масштабу, регіонального, конкретного театру, діяча українського театру) вможливує об'єднати їх інформаційні ресурси і соціокультурний потенціал, посилити взаємодію та скоординувати практичну діяльність у процесі збереження й трансляції надбань українського театру до системи цінностей нових поколінь. Визначене поняття «музеєфікована театральна спадщина» надає уявлення про складову національної культурної спадщини, яка презентується театральними музеями України.

2. Доведено, що основний фактор виникнення і розвитку музейних закладів театрального профілю в Україні – потреба використання музеєфікованої театральної спадщини для вирішення актуальних культурних завдань: на початку 1920-х рр. – просвітницьких; у другій половині 1920-х рр. – науково-дослідних; із середини 1950-х рр. – культурно-освітніх. Обґрунтовано: театральні музеї – один з інструментів збереження і введення національної культурної спадщини в уніфіковану систему української радянської культури.

3. Виявлено: театральні музеї виконували не тільки регламентовані державою функції в радянському суспільстві – документування, освітньо-виховну, ідеологічну, а й специфічні в українській культурі – культууроформууючу, культурної орієнтації та ідентифікації, аксіологічну. Пріоритетність функцій визначалася соціокультурною ситуацією, що впливало на форми організації театральних музеїв: при МОБ, ВУАН, конкретному театрі, меморіальний музей діяча українського театру, Державний музей театрального мистецтва УРСР. У цьому контексті зазначено: макрооб'єкт детермінує вид і функції мікрооб'єкта.

4. З'ясовано, що інтенсивне долучення театральних музеїв до виконання ідеологічних завдань спричинило два вектори їхнього розвитку: державний та альтернативний йому громадський. У складі профільної групи кількісно переважали громадські музейні заклади. Зазначено, що їх особливістю був, безпосередньо, не факт виникнення, а специфічне ставлення інтелігенції до національної культурної спадщини. Ставлення набуло відображення в концепції діяльності – збереження й упровадження традицій театральної культури України в систему цінностей радянської епохи. Прогресивні тенденції розвитку театральних музеїв пов'язані зі зростанням національної свідомості; регресивні – з командно-директивним втручанням партійних структур у їх діяльність.

5. Доведено: збереження й трансляція театральної спадщини музейними засобами в період 1923 – 1991 рр. забезпечувалися комплексністю складових практичної роботи театральних музеїв України: фондової, експозиційної і культурно-освітньої. Обґрунтовано зумовленість концепції комплектування фондів державних і громадських театральних музеїв видовою специфікою та масштабами діяльності закладу, пріоритетами керівних структур до культурної спадщини радянського періоду, особистим ставленням інтелігенції до національної культурної спадщини. Мета комплектування фондів – документування процесу розвитку театру в Україні та явищ театральної культури – реалізовувалася в конкретних завданнях: цілеспрямованому виявленні, отриманні, обліку, систематизації, збереженні предметів музейного значення, а склад, обсяг і зміст фондів театральних музеїв визначали рівень організації подальшої роботи з трансляції театральної спадщини.

6. Установлено, що еволюційні зміни концептуальних підходів до організації експозицій театального музею всеукраїнського масштабу (від наочної ілюстрації основних етапів розвитку театру на території України, починаючи з XI ст., до художньо-образної інтерпретації процесу його зародження і функціонування), притеатральних музеїв (від демонстрації фондів зібрань до відтворення специфіки конкретного театру, презентації його цінностей, традицій театральної культури регіону), меморіальних музеїв (від висвітлення життєвої і творчої біографії діяча українського театру до

створення його «музейного портрета») дозволили відійти від пасивної візуалізації театральної спадщини до її активного впливу на формування розуміння феномену українського театру, сприяли ефективній реалізації комунікативного потенціалу, культурних і виховних можливостей музейних закладів театрального профілю.

7. Доведено: зміст культурно-освітньої роботи театральних музеїв України в період 1923 – 1991 рр. зумовлений певною соціокультурною ситуацією і визначеними в цьому аспекті конкретними завданнями: від просвітництва музейними засобами театральної громадськості, політико-ідеологічної пропаганди до формування в музейній аудиторії розуміння феномену українського театру. Найефективнішими із соціокультурної точки зору є розроблені на основі комунікативного підходу інтерактивні форми культурно-освітньої роботи. Їх змістовий і емоційний вплив на музейну аудиторію базується на культурно-виховній та театральномистецькій складових, що дозволяє популяризувати театральну спадщину як музейно-педагогічними, так і музейно-театральними засобами.

8. Виявлені інформаційні ресурси і соціокультурний потенціал театральних музеїв України вможливають їх активне долучення до системи формування національно-культурної ідентичності, а музеєфіковану театральну спадщину – до системи цінностей нових поколінь; створюють основу для розвитку театральної культури України.

Проведене дослідження надає загальне уявлення, але не вичерпує коло проблемних питань, пов'язаних із виникненням і діяльністю театральних музеїв в Україні. Уведений до наукового обігу документальний матеріал створює передумови для подальшого вивчення особливостей функціонування профільної групи в соціокультурному просторі незалежної України, специфіки музеєфікації театральної культурної спадщини та її використання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рудавіна І. Г. Періодизація історіографії з історії театральних музеїв України // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 33. С. 13–21.
2. Рудавіна І. Г. Український театральний музей і театрознавство: фактори розвитку та форми взаємовпливу (1926–1934) // Культура України : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 34. С. 211–220.
3. Рудавіна І. Г. Передумови виникнення театральних музеїв в Україні (1919–1923) // Культура України : зб. наук. пр. Харків, 2012. Вип. 37. С. 166–174.

4. Рудавіна І. Г. Розвиток театральних музеїв на громадських засадах у Лівобережній Україні середини 1950–1980 рр. // *Культура України : зб. наук. пр.* Харків, 2012. Вип. 39. С. 90–98.
5. Рудавіна І. Г. Експозиційна та виставкова діяльність театральних музеїв Лівобережної України в контексті національно-культурних процесів (1923–1991) // *Культура України : зб. наук. пр.* Харків, 2013. Вип. 40. С. 116–124.
6. Рудавіна І. Г. Театральный музей «Березиля» как воплощение инновационных идей Леся Курбаса // *Исторические, философские, политические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики.* Тамбов, 2013. № 9, ч. 1. С. 150–152.
7. Рудавіна І. Г. Культурно-освітня діяльність театральних музеїв Наддніпрянської України: 70-80-ті роки ХХ століття // *Вісн. Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв.* Київ, 2013. № 3. С. 101–105.
8. Рудавіна І. Г. Театральні музеї України: проблема історіографії // *Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 21–22 квіт. 2011 р.* Харків, 2011. С. 31.
9. Рудавіна І. Г. Комунікаційна діяльність Музею театального, музичного і кіномистецтва України (1980-ті роки) // *Від ХІХ до ХХІ століття: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства : до 125-річчя Харків. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–14 жовт. 2011 р.* Харків, 2011. С. 343–345.
10. Рудавіна І. Г. Роль музею театального, музичного і кіномистецтва України в формуванні культури особистості (1980-ті рр.) // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 8–9 груд. 2011 р.* Харків, 2011. С. 93–94.
11. Рудавіна І. Г. Комплектування основних фондів театральних музеїв Лівобережної України як напрям їх соціокультурної діяльності (1923–1991) // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 22–23 листоп. 2012 р.* Харків, 2012. С. 29–31.
12. Рудавіна І. Г. Театральні музеї України: ретроспективний огляд досвіду інформаційного обміну (1923–1991 рр.) // *Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 19–20 квіт. 2012 р.,* Харків, 2012. С. 38–39.
13. Рудавіна І. Г. Культурологічні аспекти організації притеатральних музеїв Наддніпрянщини (70-ті рр. ХХ ст.) // *Актуальні проблеми природничих наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка-2013» : зб. матеріалів XV всеукр. наук. конф. молодих вчених, 18–19 квіт. 2013.* Черкаси, 2013. С. 222–223.
14. Рудавіна І. Г. Культурологічний підхід до дослідження театральних музеїв Наддніпрянської України // *Культура та інформаційне суспільство*

XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 18–19 квіт. 2013 р. Харків, 2013. С. 47.

15. Рудавіна І. Г. Театральні музеї України: проблема класифікації // Актуальні питання сучасної науки : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 24–25 жовт. 2014 р. Херсон, 2014. С. 172–174.

16. Рудавіна І. Г. Історико-культурологічні аспекти дослідження театральних музеїв України // Проблеми музеєзнавства, збереження та відновлення історичної пам'яті : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф., 14–15 трав. 2014 р. Харків, 2014. С. 28–29.

17. Рудавіна І. Г. Експозиції меморіальних музеїв, присвячених видатним діячам українського театру: тенденції розвитку (60–80 рр. XX ст.) // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі : матеріали міжнар. наук. конф., 22–23 груд. 2015 р., м. Переяслав-Хмельницький. С. 75–78.

18. Рудавіна І. Г. Театральні музеї України: фактори виникнення і розвитку (1923–1991 рр.) // Актуальні питання гуманітарних та природничих наук : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 28–29 жовт. 2016 р. Херсон, 2016. С. 130–132.

19. Рудавіна І. Г. Діяльність театральних музеїв України зі збереження національної театральної спадщини (1923–1991 рр.) // Драма, вистава, глядач... : матеріали Дев'ятих міжнар. мистецтвознав. читань, присвяч. пам'яті проф. В. М. Айзенштадта, 2 листоп. 2016 р., Харків, 2016. С. 72–73.

АНОТАЦІЇ

Рудавіна І. Г. Театральні музеї України: виникнення та діяльність зі збереження й трансляції культурної спадщини (1923 – 1991 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.05 — музеєзнавство. Пам'яткознавство. — Харківська державна академія культури. — Харків, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню маловідомого соціокультурного явища – театральним музеям України. Для культурологічного вивчення їх виокремлено в самостійну профільну групу. Розкрито передумови виникнення та простежено динаміку розвитку в контексті соціокультурних процесів у період 1923 – 1991 рр. Обґрунтовано зумовленість концепції комплектування фондів театральних музеїв їх видовою специфікою, пріоритетами керівних структур до культурної спадщини радянського періоду, особистим ставленням інтелігенції до національної культурної спадщини. Виявлено вплив соціокультурних процесів на еволюцію концептуальних підходів до організації експозицій: театального музею всеукраїнського масштабу – від ілюстрації основних етапів розвитку театру на території України до художньо-образної

інтерпретації процесу його зародження та функціонування; притеатральних музеїв – від демонстрації фондів зібрань до відтворення особливостей функціонування конкретного театру; меморіальних музеїв – від висвітлення біографії діяча українського театру до створення його «музейного портрета». Визначено соціокультурну зумовленість змісту і завдань культурно-освітньої роботи мережі театральних музеїв: від просвітництва музейними засобами театральної громадськості до формування в музейній аудиторії розуміння феномену українського театру. Виявлено найефективніші, розроблені на основі комунікативного підходу форми візуалізації театральної спадщини, музейно-педагогічні та музейно-театральні засоби її популяризації.

Ключові слова: культура України, культурна спадщина, культурно-освітня діяльність, театральна культура, музеєфікована театральна спадщина, музей, театральні музеї України, державний театральний музей усеукраїнського масштабу, притеатральний музей, меморіальний музей видатного діяча українського театру, комплектування фондів, експозиційна робота.

Рудавина И. Г. Театральные музеи Украины: возникновение и деятельность по сохранению и трансляции культурного наследия (1923 – 1991 гг.). – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата культурологии по специальности 26.00.05 – музееведение. Памятниковедение. – Харьковская государственная академия культуры. – Харьков, 2017.

Диссертация посвящена исследованию малоизвестного социокультурного явления – театральным музеям Украины. Для культурологического изучения они выделены в самостоятельную профильную группу. Раскрыты предпосылки возникновения и прослежена динамика развития в контексте социокультурных процессов в период 1923 – 1991 гг. Выявлена зависимость концепции комплектования фондов театральными музеями от их видовой специфики, приоритетов руководящих структур к театральному наследию советского периода и личным отношением интеллигенции к национальному культурному наследию. Выведено влияние социокультурных процессов на эволюцию концептуальных подходов в организации экспозиций: театального музея всеукраинского масштаба – от иллюстрации основных этапов развития театра на территории Украины до художественно-образной интерпретации процесса его зарождения и развития; притеатральными музеями – от демонстрации фондовых коллекций до воспроизведения особенностей функционирования театра конкретного вида, презентации его традиций; мемориальными музеями – от освещения биографии деятеля украинского театра к созданию его «музейного портрета». Доказана социокультурная обусловленность содержания и задач культурно-просветительской работы сети театральными музеями: от просвещения музейными способами театральной общественности до формирования у

музейной аудитории понимания феномена украинского театра. Выявлено эффективные, разработанные на основе коммуникативного подхода формы визуализации театрального наследия, музейно-педагогические и музейно-театральные способы его популяризации.

Ключевые слова: культура Украины, культурное наследие, культурно-образовательная деятельность, театральная культура, музеефицированное театральное наследие, музей, театральные музеи Украины, государственный театральный музей всеукраинского масштаба, притеатральный музей, мемориальный музей выдающегося деятеля украинского театра, комплектование фондов, экспозиционная работа.

Rudavina I. H. Ukrainian Theatre Museums: Origin and Activities of Preservation and Transmission of Cultural Heritage (1923 – 1991). – Qualification scientific work as a manuscript copyright.

The thesis is concerned with the research of Ukrainian theatre museums, which are little-known sociocultural phenomenon. The author improves the theoretical and methodological basis of studying theater museums of Ukraine primarily as a social and cultural phenomenon that reflects per se its external social and cultural context. The author substantiates the imperfection of the existing profile classification for culturological studying the phenomenon. The museums are singled out as a separate profile group dealing with the history of theater in Ukraine, its prominent figures, various types of theatre art according to both cultural studies and museology, that makes it possible to combine their resources and potential, to strengthen interaction and coordinate practical activities in the process of adding the cultural heritage into the values structure of new generations. The author elaborates the structure of the group and the hierarchy of its specific subgroups: a theater museum of all-Ukrainian level, a regional, specific theater, a figure of the Ukrainian theater. The concept “theatre heritage converted to museum status” is specified. The thesis reveals the prerequisites of the origin and traces the dynamics of the museum institutions of the theater profile in the context of social and cultural processes in the period of 1923 – 1991. It proves the importance and influence of sociocultural factors of the investigated Soviet period on their development trends. The main factor among them is the need for adding the theatre heritage converted to museum status to solve relevant cultural issues of social development in a certain historical period. The author demonstrates two vectors of development of theater museums: state and public (as an alternative to state ones). It is claimed that the profile group constituted quantitatively and predominantly the museums institutions that functioned on a voluntary basis. Their feature was not the emerging fact and the specific attitude of the clerisy to the national cultural heritage, which reflected in the philosophy for activities – the preservation and implementation of the traditions of theater culture of Ukraine into the values structure of the Soviet era. The author finds out both state regulated functions of theater museums in the society: documentation, educational, ideological, and specific ones in the Ukrainian culture: culture forming,

cultural orientation and identification, axiological. The thesis outlines the specific character of the activities of theater museums of Ukraine on the conservation and transmission of cultural values and heritage. It is ensured by the comprehensiveness of their practical work: reserve collecting, exhibiting, cultural and educational. The author substantiates the causality of the concept of fund acquisition of the state and public museum institutions of the theater profile by the specific circumstances, the priorities of the governing structures to the cultural heritage of the Soviet period, the personal attitude of the clerisy to the national cultural heritage. The author determines the fund acquisition principles of theater museums of Ukraine, the sources and forms of obtaining museum valuables. The author recognizes the leading role of the clerisy in the process of preserving the theater heritage. The author shows the influence of social and cultural processes on the evolution of conceptual approaches to the organization of exhibitions: a theater museum of all-Ukrainian level – from the coverage of the main development stages of a theater in Ukraine since the 11th century to the artistic and imaginative interpretation of the process of its origin and functioning; museums located within a theater – from the exposition of fund collections to the reproduction of the features of functioning a specific theater, the presentation of its traditions and the specific nature of theatre culture of the region; memorial museums – from the consecutive coverage of the biography of an outstanding figure of the Ukrainian theater to the creation of his “museum portrait”. The author identifies the dependence of the historical and cultural context or ideological interpretation of exhibits (as exemplified in Uniate of Sokyryntsi Vertep (Nativity play) on a certain socio-cultural situation. The author substantiates the importance of exposition innovations for the effective implementation of communication potential, cultural and educational opportunities of theater museums. The thesis determines the sociocultural causality of the content and objectives of cultural and educational work of theater museums of Ukraine in the period of 1923 – 1991: from the theatre public outreach programmes by the museum means to the formation of understanding the phenomenon of the Ukrainian theater with the museum audience. The author describes the specific features of cultural and educational activities of museums located within a theater and memorial museums of prominent figures of the Ukrainian theater that are characterized by non-traditional forms of presentation of the basic values of theatre culture of Ukraine. The author analyses the conditions that have contributed to the development of communication approach to cultural and educational activities of a theater museum of all-Ukrainian level. The most effective forms of the visualization of theater heritage, based on the communication approach, museum and educational and museum-theater means of promotion are found out.

Keywords: culture of Ukraine, cultural heritage, cultural and educational activities, theatrical culture, theatre heritage converted to museum status, museum, theater museums of Ukraine, state theatrical museum of all-Ukrainian level, museum located within a theater, memorial museum of an outstanding figure of the Ukrainian theater, fund acquisition, exposition work.

Підписано до друку 23.05.2017 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк. ризограф.
Умов. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. №
ХДАК, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4